

Milliókat is érhetnek ezek a régi könyvek: bármelyik magyar polcán ott lapulhat egy...

Az antikvár könyvek piaca drasztikusan átalakult az online világ betörése és a megváltozott felhasználói szokások miatt. Erről és sok más, e kívülről nézve belterjes világ érdekességeiről beszélt a Pénzcentrumnak a piac más-más területein tevékenykedő három szereplő.

Gaszner Tibor, a Psyhé Antikvárium tulajdonosa szerint a piac átalakulásának egyik „természetes” oka, hogy folyamatosan csökken az olvasóközönség. A sikerkönyveken kívül ma egy 2-3 ezres példányszámú könyv kiadása is komoly kockázatot jelent a kiadónak. Ha egy könyvre érdeklődés látszik - akár száz előjegyzéssel - akkor is érdemes elgondolkodni az újranyomáson, mert semmi nem garantálja, hogy néhány ezer példányban vevőre talál.

Az antikváriumokban – a tradicionálisan epicentrumnak tekinthető Múzeum körüli boltok kivételével – a betérő, úgynevezett passzázs forgalom megszűnőben van. Régen egy antikvárium a társasági élet színtere is volt, ma már szinte az összes egység kong az ürességtől. A polcokon nagyon ritkán lehet igazi bibliofil csemegéket fellelni, azokat árverésekre szánják az antikváriusok. Ennek következtében egyre többen szállnak ki a boltokból, csak a honlapon és/vagy a lakásukból üzemelnek. A neten a Bookline a használt könyvek piacán is szinte monopolhelyzetben van.

Gaszner meglátása szerint azonban ezt a területet elárasztották a komolytalan antikváriumok is, ami hatalmas árvetsenyt indított el, lefelé. A portálon 790 forint a minimál ár, a konkurencia miatt sokan ezt az árat lövik be. A másik véglet: néhányan hiánykönyvet 19-25 ezer forintra áraznak, ami irreális, csak „megkóstolják” a piacot.

Az árverési piacon a legjelentősebb szereplők (a teljesség igénye nélkül) a Központi, a Szőnyi, a Múzeum, a Krisztina és a Honterus Antikvárium, de mellettük rendszeresen, változatos kínálattal megjelenik a Laskai, Városfal, Kárpáti és fia, Ex Libris és a Füst Antikvárium is.

E körből **Szőnyi Endrét** szólaltattuk meg, aki 44 éves tapasztalatával és kapcsolatrendszerével nagy névnek tekinthető a szakmában. Az ikonikus Váci utcai antikvár után a Jászai Mari téren nyitott üzletet, de ott is folyamatosan csökkent a forgalom, ezért 2018 februárja óta egy kis boltot bérel, ahol kizárólag az aukcióra szánt könyveket mutatja be. 30-40 komoly beadói körrel és 600 fős személyes adatbázissal rendelkezik. Mint mondja, **el lehet felejteni a boltokba betérő vevőket, mindenki az interneten lóg.**

Gaszner Tibor szerint a kikiáltási összértékhez képest elfogadható a másfélszeres eredmény, de egy sikeres árverésen a „duplázás”, nagy ritkán háromszoros ár is elérhető. A tételek leütési árához hozzáadódik a 15-30% közötti árverési jutalék is, amely az árverés költségeit hivatott fedezni. A teljes hazai piac éves bevételét 250-300 millióra becsüli.

A komoly gyűjtők és az antikváriusok között személyes kapcsolat van. Manapság sorra jelennek meg új arcok is. Egy 600 tételes árverésnél 300 körül van a vételi megbízások száma, de ez az óvatosabb kör, általában nem ők viszik el a tételeket.

Az árverési piac két időszakból áll: tavaszi és őszi-téli. A téli árverések bevételei általában erősebbek a karácsony miatt, de alapvetően nincs nagy különbség a két időszak között. A „nagyok” 1-2 hét eltéréssel egy időben tartanak árverést, de előfordul olyan hét, amikor akár 5-6 esemény is lehet. Egy igényes aukció megrendezésének költsége jó helyszínnel, szép kiállítású katalógussal, és annak postaköltségével kb. 1 millió forintnál kezdődik. Érdemes kiemelni a katalógust, amely általában szakmailag magas színvonalú, pontos leírásokat tartalmaz, igényes nyomdai kivitelű, leggyakrabban A4-es színes kiadvány. (A régi árverési katalógusoknak is kialakult a piaca, hiszen a gyűjtők számára ezek is igazi kincsek.) Természetesen ma már ennek is van digitális változata, ami a papírfórmátumnál jóval korábban megjelenik az axioart.com oldalon, amely az összes érdemi árverés portálja. Az antikváriusnak féltett kincse a „címlista”, amely a potenciális vásárlók - gyűjtők és az előző árveréseken résztvevők, intézmények - címjegyzéke. Az itt szereplők azok, akik a papíralapú katalógust is kézhez kapják.

Az árverési tételek több típusa különböztethető meg a gyűjtői körök alapján. A **régiségek általában a 16-17-i századi kiadványok**, amelyek már önmagukban értéket képviselnek. A következő korszakokból elsősorban a tematika a döntő tényező (pl. történelmi, orvosi, vadászati, utazással kapcsolatos könyvek, első kiadások), a **bibliofilek izgalmas kiállítása, speciális kötésű könyvek**. Vannak a „komoly” könyvkötőktől származó **kézműves sorozatok** is. Az **első kiadások** sokszor nem a kivitelük miatt, hanem mint első értékesek. Külön világ a **dedikált könyvek** piaca. E téren alapvetően a nagy nevek mellett az számít, hogy ki dedikált sokat, vagy keveset, kinek milyen hosszú volt a pályafutása. Például Krúdy ritkán dedikált, vagy Tóth Árpád korán meghalt, kevesebb dedikáció maradt fent tőle, ezért ők magasan jegyzettek. A nyugatos szerzők dedikált művei általában keresettek, és az is sokat nyom a latba, ha jelentős alkotó, jelentős alkotónak dedikált. A jóval ritkább, 19. századi nagy nevektől származó dedikációk, autográf szövegek kiemelten értékesek. Divathullámok és keresett szerzők is vannak: sokat dedikált például Weöres Sándor, Tandori Dezső, Petri György, mégis jól mennek. Nagy ritkán az is előfordul, hogy nem eredeti kézirat bukkan fel, ahogy nagy port kavart egy visszavont József Attilának tulajdonított verskézirat, vagy egy elkelt Petőfi kézirat.

Kiemelt piaca van a **kéziratoknak**. Írók levelezései, meg nem jelent versek, vagy megjelent, fajsúlyos, irodalmi kánonban szereplő művek, nagy történelmi alakok autográf szövegei (pl. Széchenyi, Kossuth), művészek kéziratos hagyatékaik egyaránt jelentős értéket képviselnek. A térképek árai is gyakran a csillagos égig mennek. A másik oldalon viszont eltűnőben a klasszika filológia, ami sajnos kulturálisan is kiveszni látszik a mai világból.

Szőnyi Endre elmondja, hogy az aukciókon négyféle módon lehet licitálni: Az interneten korábban vételi megbízást adók köre. Az axioarton felhasználónévvel élőben licitálók. Nekik előre regisztrálniuk kell, legkésőbb az árverés előtti nap 24 óráig. A tételek egyharmadát általában ők viszik el. Szintén kiterjedt a telefonos licitálók köre. Szőnyiék eseményein 5-6 telefonos kolléga van kapcsolatban velük. Ők akár fél órával az árverés kezdete előtt is bejelentkezhetnek. E két csoport lelassítja az aukció idejét, régen 4 óra volt egy 600-as tétel, ma már legalább 5 órával számolnak. A személyesen jelenlévők létszáma folyamatosan csökken: náluk a csúcs 127 fő volt, ma már 30-40 fő ül a teremben. Ennek egyik oka a Covid. Szőnyiék a járvány alatt tartottak kizárólag online és telefonos árverést is, aminek a bevétele nagyságrendileg hasonló volt, mint a személyes. Személyesen általában 40-80 résztvevő van jelen egy-egy árverésen. Viszonylag sok a „lesi-puskás” ők néha a bolti árnál alacsonyabban elviszik a tételt, mert az árak alacsonyban indulnak, és ha nincs licit, alapáron is elvihető a könyv. Sokan megbízottakon keresztül vannak jelen, mások az antikváriumnak adnak vételi megbízást. Jó páran telefonon licitálnak, ezáltal sokszor lelassítva az árverés menetét, amely egyébként sem röpké program, hiszen 400-600 tétel kerül általában a kalapács alá.

Szőnyi nagyon büszke rá, hogy ők kezelik a közelmúltban elhunyt Alexander Bródy gyűjteményét, ami egy 600 tételes anyag. Ő lovas témájú könyveket, erotikát, sportot és a századforduló első kiadású irodalmát (Heltai Szép Ernő, Bródy család, Hunyady Sándor, Kosztolányi, Karinthy, Arany, Márai) gyűjtötte.

Ki a tipikus könyvgyűjtő?

A tipikus gyűjtők a városi – elsősorban fővárosi - menedzser réteg. Sokan menekülnek a pénzüktől, az infláció miatt. Ezért néha irreális, 10-szeres árak is előfordulnak. A mai gyűjtők nem járnak az antikváriumokba, ezért sokszor nincsenek tisztában a piaci árakkal. A „legekről” elmondja: a piacon a csúcs leütés a Központi antikvár egyik tétele volt, Petőfi, Pákh Albertnek dedikált kötete, amely 32 millióért ment el. A maga nemében kiemelkedőnek számított egy dedikált Rejtő Jenő is, 8 millióért. Az irreális árakra jó példa Beöthy Zsolt magyar irodalomtörténet kommersze, ami 10-20 ezret ér, ezt liciteken felveszik néha 50-120 ezerre is. Egy Herczeg Ferenc sorozat 20 ezerről 260 ezerre ment el. Ezek oka sokszor a „kakaskodás” két gyűjtő között. Az intézmények közül kiemelkedő történet volt, amikor 2001-ben Jókai Sárka Rózsa kéziratát 800 ezerről indulva 2,1 millióért vitte el a Debreceni Önkormányzat, amely azóta a Déry múzeumban látható. Káldy György első kiadású bibliája 400 ezerről 1,3 millióért ment el. A „Bibliakörben” természetesen a Vizolyi a csúcs, a leütés általában 20 millió fölött van. Veress Sándor (Ő Petőfi barátja volt) egyedi készítésű, 1848-as kokárdája 600 ezerről 1,7 millióig ment. A gyűjtők között ma már elvétve találjuk meg a régi „mindenevőket”. Jellemző a specializáció. Például sokan RMK-t (Régi magyar könyvtár), régi jogi könyvet, történelmi, helytörténeti vagy szép sorozatot, gasztronómiával kapcsolatos műveket, hadtörténetet, vadászattal, utazással kapcsolatos ritkaságokat, régi orvosi könyveket, judaikát, térképeket, kéziratokat, gyűjtenek.

A „komoly” gyűjtők száma országosan 100-200 fő között van, vagyis szinte mindenki ismer mindenkit. Nem meglepően a legtöbbször a nagyvárosi (elsősorban budapesti) menedzser, jogász rétegből kerül ki, de vannak köztük politikusok is, és akadnak olyanok is bőven, akik nem feltétlenül az elíthez tartoznak, ezért erőn felül elégtik ki gyűjtőszerveződésüket.

Ezen az aukciós piacon is megtalálhatók azok, akik befektetésből vesznek könyvet (persze a gyűjtők többsége tisztában van azzal, hogy értéket halmoz fel, de ezek értékesítésére ritkán gondol). Több generációs gyűjtő alig néhány akadhat az országban.

Régen az intézmények is (mint az Országos Széchényi Könyvtár, Petőfi Irodalmi Múzeum, Országos Levéltár) komolyan beszálltak a licitbe, ma már nincsenek abban az anyagi helyzetben, hogy rendszeresen árveréseken bővíthessék a gyűjteményeiket.

Az árverési tételek nagy része egy-egy gyűjtő hagyatéka is lehet. Van amikor egy komplett aukció mögött egyetlen ember könyvtára áll. Amikor egy gyűjtő meghal, akkor a családra több antikvárius is „rámozdul”, de gyakran a hozzátartozóknak is van személyes kapcsolatuk antikváriumokkal, hiszen a gyűjtő életének részeseként ők is találkoznak a szereplőkkel.

A fenti leírás alapján „régimindenevőnek” számít **Cseresnyés János**, aki 45 éve gyűjtő. A „honnan ered a szenvedélye” kötelező kérdésre elmondja, hogy a családjában mindkét ágon voltak gyűjtők. Az 50-es években a nagymamájának a 12 ezer kötetes könyvtárát el kellett adnia. A kezdő lökést a nagybátyjánál talált régi újságok lapozgatása adta számára. Majd a nagymama közvetítésére eljutott Lőrincz Ernőhöz, akinek a Várban volt – a korabeli szóhasználattal élve - maszek boltja. Mint mondja első lépései még a praktikum irányába mutattak: azokat a könyveket kereste, amelyeket el akart olvasni. Ez ma már nehezebben menne, a közelmúltban kiszámolta, hogy napi 24 óra olvasással töltött idő mellett 600 évre lenne szüksége a nagyságrendben 12 ezer kötetes könyvtár abszolválásához. De a könyvek nagy része nem ez okból sorakozik a polcokon: „egy könyvtárat nem olvasni, hanem használni kell. Ki olvassa el a Pallas Lexikont A-tól Z-ig, vagy Weböczy Hármaskönyvét?”

A polgári történetírást – akkoriban igencsak mellőzött - képviselő könyvek után gyűjteménye bibliofil könyvekkel bővült, amelyek, mint kiadványok tetszettek meg neki. Univerzális gyűjtőnek tartja magát, a történeti, helytörténeti munkák mellett régi mesekönyveket, első kiadású szépirodalmat, forradalmi tematikájú könyveket és kuriózumokat is gyűjt.

Elmondása szerint régen a könyv elsősorban információhordozó volt, orvosok, tanárok, ügyvédek, egyetemisták keresték a könyveket. Akkoriban az antikváriusokkal való kapcsolat jelentette a legnagyobb előnyt, Ő – mint bérből és fizetésből élő – az ügyességével, szakértelmével, jó kommunikációjával érte el sikereit. Megvoltak a szabott árkulcsok, a könyvkereskedő cégek sokszor azért lőttek be szerény árakat, mert büntették a magas raktárkészletet.

Az Andrássy út elején Kollin Ferenc boltjának „szentélyébe” Cseresnyés Jánoson kívül csupán egy embernek volt bejárása, Kádár János titkárnak. A pártfőtítkárnak ugyanis a sakk és vadászati témájú könyveket gyűjtötte. De többször hoppon maradt gyűjtőnkkel szemben. Csakúgy, mint Antall József, aki helyett egy, Kohl kancellárnak szánt ajándék régi Magyarország térkép szintén Cseresnyésnél landolt.

Mint mondja, manapság nagyon nehéz „jól venni”, az árveréseken a pénz tarol. A könyv értékhorozó, műtárgy és befektetés. A bankárok, vállalatvezetők, vállalkozók sokszor az egekig hajtják az árakat. Egy érdekes példát említ: egy József Attila kézirat azért ment irracionális magasságokba, mert egy nagy cég aznap kinevezett vezérigazgatója és egy, a férje 50. születésnapjára komoly ajándékot akaró hölgy harcolt érte. Mindkét lánya megesküdtött, hogy megőrzik a gyűjteményt. Mint mondja, nálunk sajnos nem létezik az a polgári, nyugati világ, amiben az üknagypapa által a 17. században elindított könyvtárat ma is őrzi a család. Itthon általában a második-harmadik generáció - valami szükség miatt - eladja a gyűjteményt. Egy ekkora könyvtárat ápolni kell, kicsit restaurálni, a bővítéskor átrendezni. Egyszóval szeretni. – fogalmaz Cseresnyés enyhe iróniával.